

UOT 338.48

REGIONAL TURİZMİN İNKİŞAFININ SOSIAL-İQTİSADI NƏTİCƏLƏRİ

İradə Səid qızı MƏSİMOVA

*Qərbi Kaspi Universiteti
İqtisadiyyat kafedrasının doktorantı*

iradeehmedzade@yahoo.com

XÜLASƏ

Məqalədə regional turizmin inkişafının amillərinə, onun sosial iqtisadi nəticələrinə baxılır. Regional turizm ölkə iqtisadiyyatının tərkib hissəsi kimi təhlil olunur və onun təşkilinin maddi təşkilati məsələləri aşkarlanır. Azərbaycan Respublikası misalında regional turizmin bir sıra aspektləri, o cümlədən sağlamlıq turizmi əsaslandırılır. Regional turizmin sosial nəticələri və regionların sosial iqtisadiyyatına təsiri qiymətləndirilir.

Açar sözlər: regional turizm, təbii resurslar, rekreasiya ehtiyatları

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПОСЛЕДСТВИЯ РАЗВИТИЯ РЕГИОНАЛЬНОГО ТУРИЗМА

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются факторы и социально-экономические аспекты регионального туризма. Региональный туризм анализируется как составная часть экономики республики. Выявляются материальные организационные аспекты развития туризма. На примере Азербайджана обосновывается ряд аспектов регионального туризма, в том числе, раскрывается ценности оздоровительного туризма.

Ключевые слова: региональный туризм, природные ресурсы, рекреационные ресурсы

SOCIAL AND ECONOMIC CONSEQUENCES OF REGIONAL TOURISM DEVELOPMENT

SUMMARY

The article examines the factors of tourism development in the region and its socioeconomic outcomes. Regional tourism is analyzed as an integral part of the country's economy and its material organizational issues are revealed. Some aspects of regional tourism, including health tourism, are justified in the Republic of Azerbaijan. The impact of regional tourism on social performance and the impact on regions' social economics.

Keywords: regional tourism, natural resources, recreation resources

Giriş. Turizm sahəsi çox aspektli sahədir. Onun əsas tədqiqat obyektini kimi resurs təminatını, coğrafi mövqeyini, iqtisadi təminatını, demografik vəziyyəti, əhalinin həyat səviyyəsi durur. Məqalədə əsasən turizmin regional səviyyədə olan problemləri, həlli yolları göstərilmişdir. İnkişaf etmiş ölkələrə baxdıqda aydın görmək olar ki, turizmin inkişafı ölkə iqtisadiyyatına əsaslı təsir edən faktordur. O, dövlət büdcəsinin formalaşmasında, ticarət əlaqələrinin genişlənməsində, ölkənin nüfuzunun artırılmasında, mədəni və iqtisadi əlaqələrin genişlənməsində turizmin əhəmiyyətli rolu vardır. Bütün bu deyilənlərə görə də bu gün turizmin inkişafı dövrümüzün ən vacib məsələsi hesab edilir.

Respublikamızın müasir inkişaf problemləri, resurs potensialının dəyişməsi, həyat səviyyəsinin yüksəldilməsi kimi proseslər turizmin regional səviyyədə aktuallığını artırır. Turizm sənayesinin inkişafı son zamanlarda insanların daha çox diqqətini cəlb etmişdir. Belə ki, ölkəmizdə neft sektorunun güman edilən yaxın gələcəkdə tükənməsini nəzərə alaraq qeyri-neft sektorunun inkişafına qoyulan sərmayənin miqdarı artmışdır. Bu da turizm sənayesinin inkişafını daha da sürətləndirmiş, bu sənayedən əldə edilən gəlirlərin artmasına təsir etmişdir. Ölkədə turizm sahəsinin inkişafı nəinki ölkənin iqtisadi qüdrətini artırmaqdan ibarətdir, eyni zamanda ölkə nüfuzunun da artmasına, dünya ölkələri içərisində tanınmasına təsir edir. Respublikamızın 5 ölkə ilə həmçinin, şərqdən Xəzər dənizi ilə həmsərhəd olması onun iqtisadi əlaqələrinə də təsir etmişdir. Əlverişli coğrafi mövqeyi, təbiətinin zənginliyi ölkəyə marağın artmasına, hər il milyonlarla turistin ölkəyə gəlməsinə səbəb olur. Günəş şüalarının bolluğu, isti qum, gəzilməli tarixi abidələri, dağ turizm ehtiyatları, havasının təmizliyi, kurort-sanatoriya mərkəzlərinin çoxluğu və s. də öz növbəsində turistlərin respublikamıza olan marağını artırır.

Azərbaycan Respublikasının bir sıra dövlətlərlə əməkdaşlığı, xarici şirkətlərlə təşkilatlarda birləşməsi, son zamanlarda ölkəmizdə həyata keçirilən idman yarışlarının olması da turizmin inkişafına əsaslı təsir etmişdir.

Regionda turizmin inkişafı eyni zamanda əhali artımına da təsir etmişdir. Kənd və şəhər əhalisinin həyat vəziyyəti düzəlmiş, maddi rifahı yaxşılaşmışdır. Belə ki, turizm sahəsinin inkişafı kənd təsərrüfatı sahəsinin inkişafına, aqrar sənaye komplekslərinin genişləndirilməsinə gətirib çıxarır.

Regional turizm. Turizmin regional xüsusiyyətləri dedikdə onun yerləşməsi və hər bir regionun iqtisadi potensialinin iqtisadi dövriyyəyə cəlb etmək nəzərdə tutulur. Bunu öyrənməklə regionların hər tərəfli və kompleks inkişafını öyrənmək və müvafiq olaraq iş yerlərinin açılması kimi tədbirlər həyata keçirilməlidir. Regionlarda turizm idarəçiliyi onun yerləşməsi müsbət potensialının formalaşmasını əhatə edir. Regional turizm dedikdə region, sahə və fəaliyyət növünün sistemli təsviridir [3, səh. 171].

Hər bir regionun iqtisadi durumu ölkədə sənaye sahələrinin inkişafı, ərazi və sahə quruluşu, onun yerləşməsi, təbii ehtiyatlarla zənginliyi, təbii şəraitinin əlverişliliyi və eyni zamanda, rekreasiya tələbatının ödənməsi və turizm xidmətləri ilə müəyyənləşdirilir. Azərbaycanda hal-hazırda mövcud coğrafi iqtisadi potensial dinamik şəkildə inkişaf edir ki, bu da turizm sahəsinə maliyyə qoyulmasına, eyni zamanda ölkədə turizmin inkişafına təkan verir. Respublikada əhali artımı turizmin inkişafında təsir edir. Son zamanlarda Azərbaycanda turizmin inkişafına maraq genişləndirilmişdir. Belə ki, Azərbaycanın geosiyasi və coğrafi mövqeyinin əlverişliliyi, beynəlxalq ticarət, mədəni əlaqələrin artımı, son zamanlarda beynəlxalq ticarət layihələrinə üstünlük verilməsi, burada turizmin inkişafına əsaslı zəmin yaradır. Bununla yanaşı, sərhədyanı ölkələrlə ticarət əlaqələrinin yaradılması, iqlim şəraiti və s. Turizmin inkişafının səmərəliliyini artırır.

Turizmin inkişafı üçün əhali amili vacib hesab edilir. Belə ki, əhalinin ayrı-ayrı regionlar üzrə sayı, məşğulluq səviyyəsi, əmək fəaliyyəti, əhali amilinin əsas göstəricisidir. Regionlarda təbii coğrafi şəraitin əlverişliliyi, əhalinin əmək qabiliyyəti, əhalinin şəhər və kəndlərdə məskunlaşması, ev təsərrüfatının regionlarda inkişafına təsir edir. Turizmin inkişafı ilə bağlı olaraq, əhalinin demografik tərkibi və regionlar üzrə yerləşməsi turizm sahəsində məğulluğu artırır. Bu da turistə göstərilən xidmətlərin yüksək səviyyədə olmasına şərait yaradır.

Ölkəmizin coğrafi mövqeyi əlverişli olduğundan, burada turizmin inkişaf etdirilməsinə böyük şərait yaradır. Belə ki, 9 iqlim tipinin olması, Xəzər dənizi ilə həmsərhəd olması və dağlıq ölkə olması Azərbaycan Respublikasında turizmin inkişafına təsir edir. Ölkəmizdə əsasən dağ turizmi inkişaf etmişdir. Dağ turizmi inkişaf edən iqtisadi rayonlarımız şalalələr, dağ çayları, meşəliklər, müxtəlif fauna və flora ilə zəngindir. Bununla yanaşı olaraq, bu ərazilərdə mineral və müalicə əhəmiyyətli su ehtiyatlarının olması da turistlərin diqqətini cəlb edir. Ölkəmiz təbii resurslarla zəngindir və bu resurslardan turizm məqsədilə istifadə edərək bu sahənin inkişafına əsaslı təsir etmək mümkündür.

Təbii resurslara torpaqlar, minerallar, su və yaşıllıqlar, daş, gil və s. məhsullar aid edilir.

Təbii sərvətlərdən istifadə edərək kurort-sanatoriya sahələri yaradılır. Respublikada müalicə məqsədilə yaradılan Naxçıvan “Sirab” suyu, Kəlbəcər “İstisu”, Masallı suyu və s. turistlərin əsas diqqət obyektidir. Eyni zamanda, Abşeron ərazisində yerləşən “Naftalan” ürək-damar müalicə obyektini, mənfur erməni təcavüzü nəticəsində işğal olunmuş Şuşa istisu zonası daxili və beynəlxalq turizm üçün əlverişli dağlıq zonadır. Respublikamızda təbii sərvətlərin və iqtisadi qüdrətin olması təbii resursların həddindən çox istifadəsinə və yaxud səmərəli istifadə edilməməsi yeni və alternativ resursların yaradılmasına yollar açır. Belə ki, ETİ-nin inkişafı tullantılardan təkrar istifadə edilməsi, alternativ təbii resursların inkişafı, təbii sərvətlərin istifadə strategiyasını formalaşdırır [4, səh. 82].

Respublikamızın nəinki iqlimi, təbii sərvətləri, təbiəti turizmin inkişafını sürətləndirir hətta maddi mədəniyyət abidələri turizmin yeni növləri olan; tarix, idman, təbiət, ekoloji turizmi yaradır. Beynəlxalq miqyasda tanınan, turistlərin əsas diqqətini cəlb edən abidələrə İçərişəhəri, Şirvanşahlar sarayını, Qız qalasını misal göstərmək olar. Bununla yanaşı, dövlət təbiət qoruqlarının və Milli parklarının, muzeylərin olması da ölkə turizmini rəngarəng edir. Milli və beynəlxalq səviyyəli idman yarışlarının müasir standartlara cavab verən yeni tikilmiş Olimpiya İdman Komplekslərində həyata keçirilməsi turizm əlaqələrini genişləndirir. Bu Olimpiya İdman Komplekslərinin tərkibində müasir mehmanxalar da tikilmişdir.

Azərbaycanın iki qitə arasında yerləşməsinin müsbət halları kimi Avropadan Azərbaycana gələn əhalinin sayının artmasını, Avropa ölkələri ilə ticarət əlaqələrinin genişləndirilməsi və dərinləşməsi və s. misal çəkmək olar. Bunu da qeyd etmək olar ki, Bakı, Naxçıvan, Gəncədə beynəlxalq hava limanlarının olması Avropa və Asiya qitələri arasında əlverişli yükdaşıma və sərnəşin daşımada tranzit rolunu oynayır. Bundan başqa, respublikamızın su sərhədlərində yerləşən ölkələrlə, eyni zamanda Xəzər dənizi vasitəsilə dünya bazarına çıxış və Qara dəniz vasitəsilə Avropaya yükdaşması da ölkənin geosiyasi mövqeyinin əlverişliliyini əks etdirir. Belə ki, dağ turizmi dağ regionlarında qış aylarında idman, xizəksürmə və s. kimi müəssisələrin artmasına şərait yaradır. Quba, Xızı, Xaçmaz və s. kimi ərazilərdə turizmin 1-2 günlük modeli inkişaf edir. Abşeron-Qobustan iqtisadi zonasında isə dəniz turizmi daha yaxşı inkişaf etmişdir.

Turizmin inkişafı eyni zamanda, onun təşkil olunma səviyyəsində və qonaqpərvərlik nümunələrində göstərir. Bu da ölkə haqqında müsbət fikirlərin formalaşması deməkdir. Turizm gənc bir biznes sahəsidir və onun inkişafı XX əsrin II yarısından başlanır. Azərbaycan Respublikasında bu inkişaf isə müstəqilliyimizin əldə edilməsi ilə bağlıdır. Turizmin inkişafının əsas istiqamətləri ilk növbədə, ölkənin iqtisadi qüdrəti ilə bağlıdır. Hər birimizə məlum olur ki,

turizm dünya iqtisadiyyatının dinamik inkişaf edən sahələrindəndir. Təbii olaraq, bu sahənin inkişafı iqtisadiyyatın başqa sahələrinə də təsir etdiyindən, turizm sənayesi davamlı inkişaf edir, genişlənir. Bu sahənin əsas obyektı turist olduğundan turizm sahəsini inkişaf etdirmək üçün ilk öncə, həmin insanın tələbinə uyğun xidmət sferasını təşkil etmək lazımdır. Bu zaman isə insanın psixoloji, fizioloji və seçim motivlərini qiymətləndirmək lazım gəlir. Azərbaycanda turizm inkişafı, formalaşması daha çox özünün psixoloji amildən asılı olduğunu göstərir. Belə ki, bizlərə miras qalmış teatrların, mədəniyyət, incəsənət əsərlərimiz yeni formada qurulur, mənzil və məişət şəraitinin turistın zövqünə uyğun dəyişdirilməsində psixoloji amil kimi demək olar.

Turizmin inkişafının sosial aspektləri. Turizm sosialyönlü fəaliyyət dairəsidir. Onun sosial fəaliyyətinin mahiyyəti insanlara xidmət etməkdən ibarətdir. Belə ki, iş yerlərinin açılması, ev təsərrüfatlarının inkişafı, bazarda uyğun əmtəə və xidmət istehsalıdır. Sosial inkişaf dedikdə, turizmdə kəndin sosial inkişafı, regionun sosial inkişafı, infrastruktur nəzərdə tutulur. Turizmin əməktutumlu fəaliyyəti isə əhalinin məşğulluq problemidir. Turizmin sosial mahiyyəti, vəziyyəti onun xarici ölkələrlə, xarici şirkətlərlə əlaqəsində öz əksini tapır. Turizm mədəniyyəti, davranışı və insanların özünün daxili, xarici turistlərin tələbinə uyğun xidmət etmək qabiliyyətini formalaşdırır. Turizmin inkişafının potensialı ilk növbədə, regionlarda olan siyasətlə bağlıdır. Belə ki, dövlətin regional siyasəti güclü respublika məqsədilə həyata keçirilir. Bu siyasətin ilkin müsbət cəhəti regionda dövlətin öz daxili və xarici əlaqələrini təkmilləşdirməklə, iqtisadi təhlükəsizliyini təmin edir. Bununla yanaşı, dövlətin regiona müdaxiləsi iqtisadiyyatdan daha çox sosial xarakter daşıyır. Belə ki, regionlarda təhsil, səhiyyə, mədəniyyət sahələri inkişaf edir, əhalinin təbii artımına nəzarət edilir, yeni yollar salınır, obyektləri tikilir.

Nəticə. Azərbaycanda qeyri–neft sektorunun inkişafı və bununla bağlı olan sahələrin yaradılması ölkə iqtisadiyyatına əsaslı təsir etmişdir. Regionda əhalinin məşğuluğu, məskunlaşma problemi, həmçinin sosial yoxsulluq problemləri azaldılır. Turizmin inkişafı bir mənalı olaraq, ölkənin iqtisadiyyatına təsir edir. Belə ki, yeni iş yerlərinin açılması, əhalinin asudə vaxtlarının daha keyfiyyətli keçirilməsinə, ölkədə abadlıq işlərinin artırılmasına, yeni kadrların hazırlanmasına təkan verir. Regionda turizmin inkişafı nəinki şəhər əhalisinin maddi rifahını yaxşılaşdırır, eyni zamanda kənd təsərrüfatının inkişafına birbaşa təsir etdiyindən, kənd əhalisinin də həyat səviyyəsinin yüksəlməsinə təsir edir. Belə ki, kənd əhalisinin məşğulluğu, gəlirlərinin artması, kənd təsərrüfatı mallarının emalı, xırda və orta sahibkarlığın inkişafı, torpaq sahəsinin inkişafına və s. təsir edir.

Turizmin inkişafında dövlət siyasətinin əsası regional iqtisadi və sosial inkişafı göstərir, ölkədə qeyri–neft sektorunun inkişafı, respublikamızın dünya bazarına tək yanacaq sənayesi ilə deyil, turizm sənayesinin inkişafı ilə də

çıxmasına zəmin yaradır. Ehtimal olunan proqnoza görə, yaxın gələcəkdə neft sənayesindən gələn gəlirin tükənməsi zamanı ölkə iqtisadiyyatı qeyri-neft sektoru hesabına öz iqtisadi qüdrətini itirməyəcəkdir.

Bütün bu deyilənləri nəzərə alaraq, turizmin inkişafının əsas istiqamətləri iqtisadi və sosial inkişafın əsas istiqamətlərinə görə aparıldığını qeyd edə bilərik. Bunları ümumiləşdirib aşağıdakı kimi qeyd etmək olar:

- Turizm və biznes fəaliyyəti isə turistin tələbatını nəzərə almaqla, xidmət sferasını formalaşdırmaq, infrastruktur və istehsal sahələrini inkişaf etdirməklə, rəqabətli mühit təşkil etməkdən ibarətdir. Bunun da inkişafı əhalinin işsizliyi probleminin aradan qalxmasına və turizmle bağlı olaraq, təhsil, səhiyyə, nəqliyyat və məişət infrastrukturunun formalaşmasına təsir edir [3, səh. 224].
- Turizmdə mədəni dəyərləri inkişaf etdirmək, tarixinin öyrənilməsi və s. kimi hallar ölkənin dünya ölkələri içərisindəki nüfuzunu artırır.
- Azərbaycan Respublikasının xarici ölkələrin içərisində əhəmiyyətli turizm ölkəsi kimi tanınması üçün informasiya şəbəkələri yaratmaq və mövcud şəbəkələrinin arealını artırmaq.
- Ərazidə mövcud olan turizm obyektlərini, abidələrini, tarixiliyini qorumaq.
- Turizm sahəsini inkişaf etdirmək üçün peşə təhsilini artırmaq, yeni kadrlar hazırlanmasında ixtisaslaşmaq.
- Milli turizm məhsulunun beynəlxalq səviyyədə dünya bazarında tanınmasına şərait yaratmaq.

Ədəbiyyat:

1. Əlirzayev Ə.Q., Aslanova S.İ. "Turizmin inkişafının sosial-iqtisadi problemləri". Bakı, 2006
2. Əlirzayev Ə.Q. "Sosial sferanın iqtisadiyyatı və idarə edilməsi" dərslik. Bakı 2010
3. Əlirzayev Ə.Q. "Turizmin iqtisadiyyatı və idarəedilməsi". Bakı, 2011
4. Məmmədov E.Q. "Azərbaycanda turizm bazarının formalaşması və idarə olunmasının regional xüsusiyyətləri". Bakı, 2013